"Profwch bob peth; deliwch yr hyn sydd dda."—Paul

YR

Y MOFYNYDD

RHYDDID, GWIRIONEDD, CARIAD.

CYFRES NEWYDD.] HYDREF, 1896. [RHIF 106

CYNNWYSIAD.

	TUD.
Y Parch. W. J. Davies, Int. B.A. (London), gyda darlun	217
Yr Enw ar y Tywod	220
Pregeth Flynyddol yn Rhydygwin	220
Cynllun Addysg Newydd Mr. Gee	224
Yr Hen Wr Dall	228
Adran yr Ysgol Sul	228
Adolygiad	236
Manion ac Hanesion	239
Marwgofion	240

Pris Tair Ceiniog.

ABERDAR:
JENKIN HOWELL, ARGRAFFYDD, COMMERCIAL PLACE.

Y Parch. W. J. Davies, Int. B.A. (London).

Y R

YMOFYNYDD.

CYFRES NEWYDD.] HYDREF, 1896. [RHIF 106

"Profwch bob peth: deliwch yr hyn sydd dda."—PAUL.

Y PARCH. W. J. DAVIES, INT. B.A. (LONDON).

MAB ydyw i David a Mary Davies, Gelli-isaf, Trecynon, Aberdar. Yr oedd ei dad yn dyfod o ardal Llanybri, Sir Gaerfyrddin, a magwyd ei fam yn Llwydcoed, Aberdar. Yr hynodrwydd a berthynai i'w dadcu, o ochr ei dad, oedd ei fod yn ddyn cryf iawn—y cryfaf yn y cylchoedd lle yr oedd yn byw. Yr oedd ei dadcu, o ochr ei fam, yn fardd gwych. Cyfansoddodd lawer o bennillion ac englynion, y rhai a ymddangosasant yn yr YMOFYNYDD. Yr oedd ei fam yn gantores dda yn ei hieuenctid, felly hefyd ei dad, a bu yn arweinydd y canu yn yr Hen Dŷ Cwrdd, Aberdar, am flynyddau meithion. Ar ol i'w dad roddi i fyny arweinyddiaeth y canu, darfu iddo yntau gymmeryd y swydd yn ei le, a bu yn olynydd teilwng iddo hyd nes y darfu iddo fyned i'r coleg.

Er mwyn rhoddi braslun o'i yrfa ddaearol, dymunwn fyned yn ol i'w ddechreuad. Ganwyd ef yn David Street, Aberdar, o fewn ergyd careg i'r Hen Dŷ Cwrdd, ar y 30ain dydd o fis Ionawr, yn y flwyddyn 1858. Yr oedd rhagolygon dysglaer i'w ganfod ynddo er yn ieuanc iawn y buasai yn sicr o ddringo yn uchel mewn dysgeidiaeth, oblegyd cawn ef yn canu ar y llwyfan yn bedair blwydd oed, a darfu iddo yn moreu ei oes ennill dros ddau cant o wobrwyon yn y gwahanol eisteddfodau mewn canu, adrodd ac areithio. Pan yn llencyn, symmudodd ei rieni i'r Gelli-isaf, ac oddiyno mynychai ef yr ysgol ddyddiol yn rheolaidd, sef yr Ysgol Genedlaethol, Trecynon, lle bu am flynyddau; yna aeth am ychydig amser i'r Ysgol Brydeinig (yn awr y Park School), Trecynon; oddiyno symmudodd i'r Trecynon Seminary, o dan athrawiaeth y Parch. R. J. Jones,

M.A. Ar dystiolaeth Mr. Jones, efe oedd y myfyriwr goreu a fu erioed yn ei ysgol. O'r ysgol hon pasiodd arholiad arweiniol y fferyllwyr (Pharmaceutical Preliminary) pan yn dair ar ddeg oed, a daeth allan yn uchel iawn ar restr y rhai llwyddiannus. Ar ol hyn, bu yn freintwas *(apprentice)* gyda Mr. Thomas, fferyllydd, Trecynon, am bedair blynedd, ac yn gynnorthwy-ydd am dair blynedd. Oddiyno pasiodd yn *uniongyrchol* yn y flwyddyn 1878 i Goleg yr Undodiaid, Manceinion, lle treuliodd y cwrs arferol o dair blynedd; ac ar ddiwedd ei yrfa golegawl ennillodd y Gaskell Scholarship, gwerth £70, a'r Owens' Scholarship, gwerth £50, ond ni fedrai ddal ond un o honynt. Bu yn Owens' College am flwyddyn, lle yr ennillodd y wobr flaenaf yn ei ddosparth mewn Ffrancaeg (French Prize). Cymmerodd ran flaenllaw yn Sociètè Francaise Manceinion, a phasiodd arholiad y Matriculation, Llundain, yn y radd flaenaf. Yna derbyniodd alwad i fugeilio Eglwys Undodaidd Dowlais, ac yn mis Medi, 1882, dechreuodd ar ei weinidogaeth. Efe oedd y gweinidog Undodaidd cyntaf yn y lle, a gweinidogaethodd yno gyda llwyddiant mawr am saith mlynedd. Bu yn ddiwyd iawn yn ystod yr amser hwn, oblegyd darfu iddo glirio holl ddyled y capel, yr hwn a gostiodd tuag £800, cyn ymadael â'r lle. Yn ystod y tair olaf o'r saith hyn, yr oedd Eglwy s Gellionen, Cwmtawe, o dan ei ofal, lle bu yn llwyddiannus iawn i luosogi nifer yr aelodau, ac hefyd i glirio yr holl ddyled oedd yn aros ar y capel. Dygodd lawer o welliannau i fewn i'r eglwys, a chostiodd y cyfan dros £200. Pan yn Nowlais, cafodd Hibbert Grant, gwerth £70; ennillodd ysgoloriaeth yn Mhrifysgol Caerdydd, £20 y flwyddyn, am dair blynedd; a phasiodd hefyd yr Intermediate B.A. (London). Rhwystrwyd ef gan afiechyd (a achoswyd gan orweithio) i fyned yn mhellach yn mlaen yn ei efrydiaethau. Yn gynnar yn y flwyddyn 1889, derbyniodd alwad i fugeilio yr Eglwysi Undodaidd yn Llwynrhydowen, Bwlchyfadfa, a'r Graig, Llandyssul, pan y gweinidogaethodd yn yr olaf am bum' mlynedd a haner, ac yn y cyntaf a'r ail am saith mlynedd a dau fis. Yn 1896, derbyniodd alwad oddiwrth Eglwys Undodaidd Mountpottinger, Belfast, yr Iwerddon, a dechreuodd ar ei weinidogaeth yno yn mis Gorphenaf.

Fel dyn, y mae yn eirwir, gonest, a chydwybodol; y mae geirwiredd yn un o'i nodweddion penaf. Bob amser dengys yr hyn ydyw, gan lwyr ddiystyru y dau-wynebog a'r gwenieithus. Y mae yn ben-ysgolor, yn feistr ar y Groeg a'r Lladin, ac yn hynod hyddysg yn yr ieithoedd diweddar—Ffrancaeg, Allmaeneg, Yspaeneg. Y mae yn gerddor gwych, ac y mae yn beirniadu yn aml iawn yn y gwahanol eisteddfodau. Efe oedd arweinydd y gwasanaeth cerddorol *(musical service)* cyntaf yn Ngheredigion, yr hwn a gynnaliwyd yn Nghapel Newydd Llwynrhydowen yn mis Medi, 1890, a dangosodd fedr neillduol yn nglyn â cherddoriaeth yn y cyfarfod hwnw. Bu hefyd yn athraw cerddoriaeth leisiol yn yr Ysgol Ganolraddol, yn Llandyssul, cyhyd ag y bu yno, a chyf-

ansoddodd lawer o donau cynnulleidfaol, y rhai sydd ar gael heddyw. Fel pregethwr, y mae yn rhagori. Cyfrifir ef yn un o'r rhai mwyaf hyawdl yn ei enwad. Pan fyddai cynnulleidfa wedi cael ei phregethu i hepian gan ryw frawd difywyd, er yn llefaru yn ddigon synwyrol, ond iddo ef esgyn grisiau yr areithfa byddai pawb yn ymysgwyd, yn agor eu llygaid, ac yn trefnu eu clustiau i wrando. Cofus genym am lawer pregeth ragorol o'i eiddo—yr oedd yn ei gosod allan gyda nerth a dylanwad anarferol, yn enwedig os y byddai yn pregethu ar dadoldeb a chariad Duw. Fel gwleidyddwr (*politician*), cymmer ddyddordeb mawr yn mhynciau'r dydd. Y mae yn Rhyddfrydwr egwyddorol, ond nid rhywbeth yn danllyd a chul ei farn; car ef gario ei waith yn y blaen yn weddus a boneddigaidd yn y cyfeiriad hwn. Bu yn chwareu rhan bwysig mewn llawer etholiad yn mhlwyf Llandyssul, ac wrth fyned heibio nis gallaf lai na chrybwyll fod yr hanes hwnw yn ddyddorol iawn. Appwyntiwyd ef yn ysgrifenydd Cymdeithas Ryddfrydig Llandyssul, a bu yn dal y swydd hono am rai blynyddau. Yr oedd yn cymmeryd rhan flaenllaw yn yr etholiadau cyffredinol yma, a bu yn oruchwyliwr etholiadol (*election agent*) o dan Mr. Vaughan Davies yn yr etholiad diweddaf. Gweithiodd Mr. Davies yn wrol dros ei blaid, ac y mae genym lawer ystori ddigrif yn ei hanes yn nglyn ag etholiadau lleol, yn enwedig yn newisiad arolygydd cynnorthwyol yn mhlwyf Llandyssul. Yr oedd yn cashau Toriaeth ac Eglwysyddiaeth gyda chas perffaith, a mynych iawn y clywsom ef yn dadleu yn ffyrnig dros y blaid Ryddfrydig, ond nid un amser yn cyffwrdd à phersonau. Bu yn ohebydd ffyddlon i'r gwahanol bapyrau Cymraeg a Saesng, dyddiol ac wythnosol. Yr oedd bob amser, pan yn gohebu, yn ceisio gwneyd ei oreu i osod y cyfan fel ag yr oedd, ac nid gosod gwedd unochrog arno, er mwyn porthi mympwy. Tra yn aros yn Llandyssul, cyfansoddodd draethawd ar "Hanes y Plwyf," yr hwn fu yn fuddugol yn eisteddfod fawr Llandyssul, 1894. Cafodd ganmoliaeth uchel i'w draethawd gan y beirniad (Mr. Gwenogfryn Evans, Rhydychain). Argraffwyd pymtheg cant o gopïau o'r llyfr, a gwerthwyd bron yr oll o honynt mewn yspaid dau fis o amser. Cafodd ganmoliaeth ragorol i'w lyfr gan wahanol awduron, megys yr Archddiacon Griffiths, Castellnedd; y Proffeswr O. M. Edwards, M.A., Rhydychain; y Parchn. John Davies, F.S.A., Abergavenny; W. Rees, Llechryd; Dr. Emrys Jones, Manchester, ac amryw o wŷr enwog ereill. Y mae yn ddirwestwr trwyadl. Gwnaeth ei oreu o blaid achos sobrwydd, ac aberthodd lawer o'i amser a'i dalent er ceisio gwneyd pobl yr ardal lle yr oedd yn byw yn fwy o ddynion a llai o greaduriaid. Sylfaenodd Gymdeithas Ddirwestol Dyffrynoedd Clettwr a Cherdin, a bu yn llywydd medrus iddi hyd ei ymadawiad i'r Iwerddon. Yr oeddwn yn falch i weled y gymdeithas yn ei anrhegu ar ei ymadawiad ag anerchiad pwrpasol a choden o aur, fel dangoseg o'u parch tuag ato a'u hedmygedd o hono. Y mae yn gyfaill twymgalon; tynai lawer i'w garu heb yn wybod iddynt. Llawer awr dded-

wydd a dreuliasom yn ei gwmni, ac y mae adgofion melus o'r amser hwnw yn dyfod yn fyw i'm cof yn awr. Nid rhyfedd, wrth ffarwelio ag ef, y darfu i mi dywallt dagrau yn hidl. Nid oes genyf, bellach, ond dymuno pob llwyddiant iddo yn ei faes newydd, a chan obeithio y cawn ei gyfarfod rywbryd etto, os nid yn y byd hwn, y mae genym obaith y cawn ei gyfarfod y tuhwnt i'r llen. Ffarwel, anwyl gyfaill, a gobeithio y bydd dyfodol dysglaer yn eich aros yn mysg deiliaid yr Ynys Werdd.

Glynmenai, Llandyssul. EVAN EVANS.

YR ENW AR Y TYWOD.

Yn unig rhodiwn ar y traeth, â chragen yn fy llaw,
Gan sengyd ar y tywod llaith, ac edrych yma a thraw.
Yr haul ddysgleiriai uwch fy mhen, a chynhes oedd yr hin,
Y mor oedd dawel heb un don i adys stormydd blin.
Gan grafu'r tywod mân â'm ffon, mi dorwn ar y llawr
Linellau hirion, meinion, cam, fy enw, y dydd a'r awr,
Ac yna awn yn mhellach 'mlaen, gan daflu'm golwg 'nol,
Ac wele frigwen don yn d'od gan 'sgubo'n llwyr fy hol.
Meddyliwn 'nawr mai felly bydd fy mywyd yn y byd,
Pob son am danaf cyn bo hir a 'sgubir ffwrdd i gyd;
Fe dreigla tonau angeu dros fy enw, 'r dydd a'r awr;
Dileant bob rhyw ol a nod adewais ar y llawr.
Ond etto, gwn fod gan fy Nuw am bobpeth gyfrif llawn,
Pob gweithred ddrwg, pob meddwl gau, pob bendith, braint a dawn.

ANON.

PREGETH FLYNYDDOL YN RHYDYGWIN,

GORPHENAF 23, 1896.

GAN Y PARCH. D. IVOR DAVIES.

"*Iesu Grist, ddoe a heddyw yr un, ac yn dragywydd.*"—HEB. XIII. 8.

(Parhad o'r rhifyn diweddaf).

DYWEDIR weithiau—ac, o bossibl, ein bod ninau wedi dweyd hyny hefyd pan yn edrych ar ochr ymarferol Cristionogaeth—taw y bregeth ar y mynydd yw tua'r cyfan sydd yn ei gwneyd hi i fyny, yn enwedig os cymmerwn ni i fewn ddammegion rhyfeddol y "Sa-

mariad" a'r "Mab afradlon." Ond ffeindiwn drachefn nad yw yr opiniwn hwn yn dal, os gwnawn ni fesur Cristionogaeth wrth yr Hwn y mae hi yn dwyn ei enw. Y mae'r Iesu ei Hun yn rhagori ar bob pregeth neu ddammeg a lefarodd erioed, ac ar bob gweithred a gyflawnodd erioed. Megys ag y mae'r darlunydd yn rhagori ar ei ddarlun goreu; megys ag y mae'r cerfiedydd yn rhagori ar y ddelw oreu a gerfiodd; megys ag y mae'r gallofydd *(mechanic)* yn rhagori ar ei waith mwyaf gorphenedig; megys ag y mae'r bardd yn rhagori ar ei gerdd felusaf, felly hefyd y mae'r Iesu yn rhagori ar ei air neu weithred Ddwyfolaf. Nid yw'r oll a ddywedodd ac a gyflawnodd yn fesuriad o hono.

Edrychwch ar amrywiaeth yr hyn a ysgrifenir am dano—amrywiaeth barn. Cyfoethog fel ag y mae llawer o honynt mewn awgrymiadau, etto, mor dlawd ydynt fel mesuriadau. Treiwch y peth eich hunain. Edrychwch os gellwch chwi wneyd yn well. Edrychwch i chwi gael gweled os na fydd i chwi deimlo terfynau eich hunain mor llym ag a deimlant hwythau. Benthyciwch yr holl frawddegau Eglwysig gyda'r rhai y mae cymmanfaoedd Esgobol wedi ceisio rhoddi desgrifiad o hono Ef a'i waith. Pa mor annghymmesur, aneglur, a chymysglyd, ydynt! Brawddegau purion i ymladd uwch eu penau, ond nid i ddwyn eneidiau at feddwl Crist. Y maent wedi tywallt, y mae'n wir, goleuni tan y ffagodau ar y byd; ond pa mor lleied o'r goleuni ysprydol hwnw sydd yn ymlid ymaith dywyllwch moesol?

Etto, yr oedd yna wirioneddau mawrion yn guddiedig yn rhai o'r hen ddaliadau Eglwysig hyn, yn enwedig yn y rhai hyny sydd yn treio mynegu yr undeb bywydol rhwng Iesu a Duw. Os, yn eu sel i'w anrhydeddu y galwasant Ef yn "wir Dduw o wir Dduw," daethant, efallai, yn agosach i'r gwirionedd yn eu meddwl na'r cyfryw a welent ynddo ddim ond dyn yn unig, pan nad oedd eu syniad am ddyn yn dynodi, fel ag y mae genym ni, unrhyw undeb gwirioneddol â Duw. Dechreuasant hwy gyda'r meddylddrych am Dduw megys yn d'od i lawr i un enaid mawr, ac yn ymgnawdoli yn yr un hwnw wedi ei eni yn wyrthiol. Yr ydym ni, ar y llaw arall, yn dechreu gyda'r un hwnw wedi ei eni yn naturiol, ond wedi ei eni o Dduw hefyd, megys ag y mae holl natur wedi ei geni o Dduw, ac yr ydym yn ei ganfod yn ymgodi i fyny trwy ei natur ysprydol,—natur wedi ei chyffwrdd gan Ysbryd Duw; yr ydym yn ei ganfod yn ymgodi i fyny i gyflawn ymwybyddiaeth fod Duw yn preswylio ynddo. Pa mor foreu y daeth yr ymwybyddiaeth hon yn gyflawn ynddo Ef nis gellir, wrth gwrs, ddywedyd; ond, yn ddiweddaf, daeth yn eglur a pharhaol; daeth yn haul ei gyfundrefn ysprydol, yn belen ganolbwyntiol o amgylch yr hon y troai'r oll.

Yn ol yr hen syniad, Duw a *ddisgynodd*, a ddaeth yn gnawd, mewn modd goruwchnaturiol, yn yr Iesu. Yn ol ein syniad ni, gwnaeth y gwir ddyn Iesu, bywyd yr hwn oedd yn Nuw yn ystod yr holl amser, ymgodi i fyny i ymwybyddiaeth fod Duw yn preswylio ynddo, i'r hon ymwybyddiaeth, gallem ninau, yn yr un modd, ym-

godi, trwy yr un deddfau ysprydol. Y mae'r syniad am y Dwyfol yn y dynol yr un yn y ddau. Edrychent hwy arno oddiar yr ochr Ddwyfol, nyni oddiar y ddynol. Meddylient hwy am Dduw megys wedi ymgnawdoli yn yr Iesu, yr unig Fab Duw. Meddyliwn ni am dano fel eglurhad o'r ffordd y mae Duw yn ymgnawdoli yn mhawb o'i blant; canys ni wnaeth yr Iesu ddefnyddio y gwirionedd mawr hwn o fabolaeth i Dduw, yn nghyd a mewnol breswyliad yr Ysprydsanctaidd, am dano Ef ei Hun yn unig. "Pan y gweddioch, dywedwch, Ein Tad." "Canys rhoddir i chwi yn yr awr hono pa beth a lefaroch; canys nid chwychwi yw y rhai sydd yn llefaru, ond Ysprydeich Tad, yr Hwn sydd yn llefaru ynoch." Ac onid hyn yw y dadguddiad uwchaf a dyfnaf yr ydym yn ei gael yn yr Iesu,—y Dwyfol yn y dynol, y Tad yn y Mab?

Yr oedd y gwirioneddau mawrion, a elwir yn awr yn wirioneddau Cristionogol, am fod Cristionogaeth wedi gwneyd defnydd o honynt —y gred yn Nuw, ac anfarwoldeb, yn nghyd a'r rheidrwydd o fywyd da. Yr oeddynt yn gyffredin i feddwl goreu'r byd cyn i'r Iesu wneyd ei ymddangosiad ynddo. Nid Efe hyd y nod oedd y cyntaf i alw Tad ar Dduw, er fod ei bwyslais Ef arno, a'i appeliadau nerthol am gael bywyd perffaith yn gyssylltiedig ag ef wedi ei wneyd megys gwirionedd newydd. Ond yr oedd yna rywbeth *neillduol* yn bod—rhywbeth nad ydym yn ei fteindio mewn un proffwyd yn yr hen amser, dwyreiniol neu orllewinol, preswyliad mewnol Tad, tad yn ei blentyn, bywyd bywyd ei blentyn, enaid enaid ei blentyn, *Duw yn ymddangos yn y cnawd.* Nid ydym yn meddwl am y preswyliad mewnol hwn fel peth goruwchnaturiol, oddieithr fel ag y mae pob profiad ysprydol felly; ond fel y ffordd reolaidd dros yr hon y mae'r Dwyfol yn llifo i'r dynol, gan wneuthur mabolaeth Ddwyfol yn brofiad dynol. Y mae hyn yn dwyn dyn i undeb a chymundeb uniongyrchol à Duw. Hwn yw y mor dwfn yn Nghrist nas gall llinynau haeriadau athrawiaethol neu ddyledswyddau ei blymio. Y mae yn myn'd dan yr oll a *ddywedodd*, ac y mae yn dangos i ni yn yr hyn *ydoedd* y berthynas Ddwyfol rhwng Duw a dyn.

Y mae pob esponiad ar yr Iesu a'i ddylanwad, yn nghyd a'n hangen ni etto o hono yn annghyfartal heb hyn. Gwelwn ynddo Ef fod dynol Dwyfol, cynddelw o ddynoliaeth Ddwyfol; a gwelwn hefyd mai nid cyn y bydd ein ffydd ni yn Nghrist yn ymgodi i'r ffydd oedd yn Nghrist, y ffydd yn yr hon y gwnaeth Efe fyw a llafurio dros Dduw a dyn,—ffydd nid yn unig yn nghariad Tad, eithr yn mhreswyliad mewnol Yspryd y Tad, gwelwn mai nid cyn hyny y gallwn ni sylweddoli cyflawn wynfyd ei genadwri a'i gariad achubol. Ond, fel ag mae hwn yw gwirionedd ardderchocaf ein crefydd, felly hefyd efe yw yr anhawddaf i'w feddiannu. Y mae cyfartaledd y bywyd dynol mor isel, anysprydol, a materol. Y mae ei weledigaethau o bethau ysprydol mor bwl; y mae ei deimlad o'r Dwyfol yn myd natur a'r bywyd dynol mor eiddil, nes bod byw yn

yr ymwybyddiaeth glir fod Tad-Yspryd yn trigo ynom, fel ag y gwnaeth yr Iesu, yn *ymddangos* yn anmhossibl.

Nid ydym yn canfod digon o enghreifftiau o'n cwmpas i gyfiawnhau y ffydd. Gadewch iddi fod felly; yna y mwyaf i gyd yw ein hangen i fynwesu yr un eglurhad godidocaf y gwyddom am dano, sef wrth edrych arno Ef, gallwn ffeindio yr hyn nad ydym yn ei gael yn ereill, ac ynom ein hunain, a chael ein gwneyd i deimlo na fydd i'r gwahaniaeth rhwng yr hyn a *ddylai* dyn fod a'r hyn *ydyw* ddim yn wastadol yr hyn yw yn awr; nad yw y gweithredol, fel ag y gwelir ef genym ni y dydd heddyw, yn derfyn i'r possibl; ac y bydd i'r ymwybyddiaeth hon fod y Dwyfol yn trigo ynom, ymwybyddiaeth i fesur mor helaeth yn yr Iesu, ddyfod yn brofiad dynoliaeth berffeithiedig.

Weithiau, pan y'n cymhellir i dderbyn yr Iesu fel yr unig nodded rhag llid Duw, neu fel yr aberth iawnol, heb yr hon nid allai Duw faddeu, yr ydym yn troi ymaith, efallai, ac yn edrych fry i'r wybren nosawl, neu i ddyfnderoedd dyfnach yr enaid dynol. Yr oedd hyny yn dda; oblegyd yn y troad ymaith ymddangosiadol hwn oddiwrth Grist, ffeindir Ef drachefn yn fynych mewn ffurf brydferthach, ac mewn yspryd mwy gwir Ddwyfol.

Yr ydym yn edrych ymaith oddiwrth y Crist Eglwysig, ac wele! yn ystod rhyw awr dawel o fyfyrdod, neu brofiad dwfn personol, yr ydym yn ffeindio y gwir Grist, ysprydol Fab Duw, yr hwn, yn ei ffordd, ei wirionedd, ei fywyd, sydd o hyd yn arwain meddwl goreu'r byd.

Y mae rhywun wedi gosod allan y profiad hwn o golli a ffeindio Crist yn y llinellau tarawiadol a ganlyn, eithr mai cyfieithad ydynt genyf fi:—

Crist yr Arglwydd! Yr oeddwn wedi clywed am danat fel un allan o dri Pherson anfeidrol, ac ymgrymais i lawr mewn math o fyg-arswyd pan glywais son am dy enw (a bendithiwyd fy enaid gan y Crist ofnadwy hwn, ac yna *fe'm gadawodd*).

Crist yr Oen! Yr oeddwn wedi meddwl am danat fel un a dalodd fy nyled, a dywedwyd wrthyf mai deddf gyfiawn orchymynodd i ti wneyd hyny (a bendithiwyd fy enaid gan y Crist hwn, allan o ystlys yr hwn y rhedai gwaed, ac yna *fe'm gadawodd*).

Crist y brawd! Yr wyf wedi darllen am danat a'th fywyd yn Ngalilea, yn nghyd a'th dosturi Dwyfol, O Fab y dyn! (A bendithiwyd fy enaid gan y Crist *bendigedig* hwn, ac y mae *yn aros gyda mi*).

Crist yr Anwylyd! A gaf fi fyned gyda thi? Ac a ddeui di gyda mi? Dos! ac achub yr enaid hwn o'r eiddof! Nid all neb arall wneuthur hyny. (A bendithiwyd fy enaid gan y *cyfaill* hwn, Crist, ac y mae *o hyd yn aros gyda mi*).

Oes, y mae y peth hwnw yn yr Iesu, yr Hwn, er gwaethaf pob cyfnewidiad barn am dano, sydd yn *aros*. Deil ei le ei hun yn y byd Cristionogol, nid o herwydd ein bod ni yn caniatau iddo, ond o herwydd hawl Ddwyfol. Nid ei ddysgyblion a'i dewisasant Ef,

ond Efe a'u dewisodd hwy, ac y mae yn dewis etto yn barhaus. Nid yr Eglwys Gristionogol a'i creodd Ef, ond Efe a greodd yr oll ag sydd oreu yn yr Eglwys, a gwna ei hail-greu hi etto fwy-fwy i ddelw ei Yspryd ei Hun.

Yn awr, tra y mae llawer yn ein mysg y tu allan i'r cylch Cristionogol, fel ag y meddyliant eu bod yn nodi allan agweddau newyddion o'r llywyddiaeth foesol ac ysprydol a berthyn i'r Iesu, gallwn yn dda lynu wrtho fel ein Harweinydd ysprydol, a'i alw etto wrth yr enw parchedig y galwyd Ef gan ei ddysgyblion boreuol—ein Hathraw, ein Harglwydd. Ystyr efengylaidd y gair "Arglwydd," yw Athraw yn unig. Rhoddwyd iddo enw arall wedi dydd ei farwolaeth, ond pan yr oedd Efe yn mhlith ei ddysgyblion, Athraw yn unig olygid gan y gair "Arglwydd." Ond ystyrir y gair mor gyffredin gan ein cyd-Gristionogion fel yn golygu Duw, nes anfynych y defnyddir ef gan lawer o Undodiaid selog rhag ofn y cam-ddeallir hwy. Pa un a yw yr ysgoad hwn oddiwrth deitl cyntefig yr Iesu, o herwydd fod cynnifer wedi gwyrdroi ei ystyr, yn beth doeth ai peidio sydd gwestiwn agored.

Y mae amserau yn bod, wrth fod un yn myfyrio ar fawredd a gwynfydedigrwydd bywyd yr Iesu, fod yr enw "Arglwydd" fel ag y cawsai ei ddefnyddio gan ei ddysgyblion boreuaf, yn ymddangos megys yn ffitio ei feddwl mewnol yn well nas gall un enw arall wneyd. Y mae yn dyfod megys a bendith ganddo.

Dywedir wrthyf fi fod yn rhaid i mi ei alw yn Arglwydd, neu nad wyf Gristion, ac mi wrthryfelaf. Nid felly y dysgais I Grist. Ond gadawer i mi weled y gogoniant Dwyfol yn ei gariad hunan-aberthol at ddyn; gweled sut y mae ei fabolaeth Ddwyfol yn *dype* ac yn sicrhad o fabolaeth Ddwyfol dynoliaeth; gweled sut y mae yr ymgnawdoliad ynddo Ef yn rhagarwyddo ac yn eglurhau ymgnawdoliad Duw yn yr hil, a gallaf finau ddweyd, gyda chalon ddiolchgar a pharchedig, "Dos, Arglwydd Iesu, a gad i mi brofi *dyfnach* fedydd o'th wirionedd a'th Yspryd a'th fywyd."

Hir y gofynir y cwestiwn, "Beth debygwch chwi am Grist?" Gofynwyd Ef yn foreu, hyd y nod pan oedd yr Iesu yma ar y ddaear; ac nid yw meddyliau deunaw cant o flynyddau ond wedi eangu a dyfnhau y dyddordeb ynddo. Perthyna i bob ysgol o gred Gristionogol i wneyd ei chyfran ei hun. Gydag ewyllys da a chariad at bawb, yr ydym ninau, fel enwad Undodaidd, yn gwneyd yr eiddom ni, gan ddiolch fod dan yr holl opiniynau am yr Iesu y peth hwnw ynddo sydd "yr un ddoe ac heddyw, ac yn dragywydd."

CYNLLUN ADDYSG NEWYDD MR. GEE.

Diau y ca'r erthygl arweiniol a ymddangosodd yn y *Faner* am Awst y 15fed gryn dipyn o sylw gwleidyddwyr Cymreig yn ystod yr ychydig wythnosau sydd i ddyfod. Nid am fod y cynllun ei

hun yn teilyngu'r sylw yma, o herwydd anhawdd fuasai i'w awdwr i ffurfio cynllun at yr hwn y gellid anelu cymmaint o fwäau o wahanol gyfeiriadau, a phob un o honynt yn cael effaith ddinystriol ar y cynllun; nac ychwaith, mor bell ag y mae a fyno'r cynllun â'r cwestiwn dyrus o addysg grefyddol, gynllun mwy anymarferol, annoeth, a pheryglus i wir gynnydd y werin nâ'r cynllun dan sylw. Ond dywedaf y bydd yn debyg o dynu cryn sylw am dipyn o amser ar gyfrif enwogrwydd ei awdwr, Mr. Gee. Mae Mr. Gee, trwy ei oes hirfaith, wedi bod yn Rhyddfrydwr o'r iawn ryw, ac yn arweinydd i'w genedl yn ngwir ystyr y gair yn mhob mudiad oedd â'i amcan i lesoli a dyrchafu ei genedl; ac y mae pob ymdrech o blaid sicrhau mwy o ryddid, o chwareu-teg, ac o gyfiawnder, yn wladol a chrefyddol, wedi ei gael ef yn amddiffynydd dewr a ffyddlon. Mae wedi bod yn wrthddrych gwawd ac atgasedd, erledigaeth a dialedd rhai dosparthiadau o ddynion, o herwydd ei fod yn elyn mor annghymmodlawn i bob trais a chaethiwed, ac yn eu dynoethi yn ddidrugaredd; etto, nid yw erioed wedi cymmeryd ei ddychrynu gan un o'r pethau hyn, ac y mae trwy'r blynyddau wedi glynu yn ddewr wrth achos y bobl. Ac nid yw yn debyg yr annghofia Cymru ei ffyddlondeb iddi yn ystod ei oes hirfaith; ond y mae yn amheus genyf a gaiff ei waith ei werthfawrogi gan y genedl i'r graddau y mae yn haeddu. Ac ar gyfrif ei enwogrwydd fel gwleidyddwr, a'r parch a deimlir tuag ato gan y mwyafrif mawr o'r genedl Gymreig, telir yn ddiamheu gryn lawer o sylw i'r cynllun addysg sydd wedi ei gynyg ganddo i sylw y cyhoedd.

Mae yn y cynllun lawer iawn o ddiffygion, yn fwy neillduol yn y rhan hono o hono lle yr ymdrinia â'r pwnc o addysg grefyddol yn ein hysgolion. Ni wneir sylw ond o'r adran hon yma. Yn ol cynllun Mr. Gee, rhoddir pedwar diwrnod a hanner at gyfranu addysg fydol, a'r hanner diwrnod arall, sef y prydnawn Gwener, at gyfranu addysg grefyddol. Wele y rhan fwyaf pwysig o'r adran yn ngeiriau Mr. Gee ei hun:—

"Prydnawn Gwener fydd yr unig adeg i weinyddu yr addysg grefyddol, a bydd yr holl blant mor rwymedig i fod yn yr ysgol y prydnawn hwnw ag ar ddyddiau ereill o'r wythnos. Gellir tybied y bydd mewn llawer ysgol yn y trefydd blant perthynol i Eglwys Loegr, i'r Pabyddion, ac i'r Iuddewon, ac feallai i rieni fydd yn gwrthod caniatau i'w plant dderbyn addysg grefyddol o gwbl, ac i Ymneillduwyr. Yr ydym yn enwi y nifer uchod i ddangos y gellir cyfarfod â'r anhawsderau mwyaf. Os felly, bydd yn hawddach cyfarfod â'r anhawsderau mewn ysgolion lle y bydd llai o amrywiaeth. Y prydnawn, agorir yr ysgol fel arferol gan y prif athraw, neu gan un o'r is-athrawon, a chanddynt hwy yn unig. Ar ol hyny, gorchymyn yr athraw i'r holl blant fydd yn perthyn i'r Eglwys i fyned i'r ystafell (*class-room*) Rhif 1; y Pabyddion, i Rif 2; yr Iuddewon, i Rif 3; y gwrthodwyr, i Rif 4; a'r Ymneillduwyr, os bydd rhai o honynt yn hawlio addysg grefyddol ar wahan, i Rif 5. Ond yr wyf yn tybied yn gryf y byddant hwy yn foddlon i'r addysg

a gyfrenir gan yr athraw. Gyda'r dosparthiad hwn, ni fydd i neb o'r clerigwyr gyffwrdd, na bod yn bresennol yn yr ysgol ar yr adeg. Yr athraw yn unig fydd i wneyd hyn." Ar ol y dosparthiad hwn, ni fydd gan neb ond y clerigwyr hawl i fyned i'r gwahanol ystafelloedd. Bydd y prif athraw yn cyfranu r addysg grefyddol i'r plant fyddent heb gael eu dosparthu yn unol â'r drefn uchod, yr hon addysg fydd i fod yn un hollol anenwadol.

Mae y rhan bwysicaf o'r cynllun wedi ei roi yn ngeiriau Mr. Gee ei hun, a'r gweddill mewn crynodeb byr. Mae'r dyfyniad a'r crynodeb yn ddigon i'r darllenydd i ffurfio syniad am yr hyn a gynnygir ynddo mewn perthynas i addysg grefyddol.

(1) O'r braidd y mae eisieu dweyd dim yn ychwaneg am dano na'i fod yn un hollol anymarferol, mor bell ag y mae a fyno ag addysg grefyddol, ac ni chredaf fod eisieu i neb bryderu y bydd yr un gwladweinydd byth mor ffol a chynnwys dim o'r fath beth. Enwn yn y dyfyniad uchod Eglwys Loegr, y Pabyddion, yr Iuddewon, y gwrthodwyr, a'r Ymneillduwyr. A chaniatau y byddai yr Ymneillduwyr yn boddloni ar yr addysg grefyddol a gyfrenid gan y prif athraw, byddai angen yn mhob ysgol lle y ceid y dosparthiadau uchod (ac fe'u ceir yn y rhan fwyaf o ysgolion ein trefydd mawr) am bump o wahanol ystafelloedd. Nid oes eisieu tref boblog iawn, ychwaith, cyn y ceid plant yn perthyn i bob un o'r enwadau uchod. Ac mor bell ag y mae fy adnabyddiaeth o'r enwadau Ymneillduol yn fy ngalluogi i farnu, nid yw yn annhebyg na fyddai yr enwadau hyn mewn llawer o fanau yn hawlio yr un chwareu-teg a'r Eglwyswyr a'r Pabyddion a'r Iuddewon. Os felly, beth fyddai'r canlyniad? Barned y darllenydd. Credaf fod y cynnyg hwn yn un mor hollol anymarferol fel nad oes braidd angen dweyd rhagor am dano.

(2) Melldith benaf Cymru yn y dyddiau hyn yw enwadaeth. Dyma yw ei melldith wedi bod trwy'r ganrif. Cydnebydd pob dyn sydd yn gwybod rhywbeth am Gymru gymmaint a hyn, yn enwedig os yn gyfarwydd â'r teimladau sydd yn ffynu yn mhlith enwadau Ymneillduol Cymru. Mae enwadaeth yn ymlusgo i fewn i bob man—i appwyntiad ysgolfeistri (elfenol a chanolraddol), i etholiadau o bob math, ac yn enwedig i etholiadau Byrddau Ysgol, i appwyntiadau swyddogion i lawr hyd at gasglwr trethi mewn plwyfi bychain gwledig. Mae'r hanes am rai o'r appwyntiadau diweddar yn dangos mor anmhossibl ydyw gan y mwyafrif i ymgodi uwchlaw enwadaeth gul, hyd y nod mewn materion lle y gellid meddwl na ddylai enwadaeth gael lle i wthio ei ben o gwbl. Ac os ydyw enwadaeth, pan yr edrychir arno yn ddiragfarn a theg, yn beth mor ffiaidd ac atgas, ai nid gwell fyddai ceisio yn mhob modd ei ddiwreiddio yn llwyr? Pe b'ai yn bossibl i r cynllun uchod byth gael ei ddwyn i weithrediad, byddai ei effaith yn sicr o fod yn hollol groes i'r hyn y dywedir gan Mr. Gee fyddai—nid diddymu yr yspryd enwadol, ond yn hytrach byddai yn creu yspryd enwadaeth yn y plant gyda eu bod yn dechreu cerdded bron.

Beth ellid ei ddyfeisio yn fwy effeithiol i greu yspryd enwadaeth yn y plant nâ thrwy eu dosranu i wahanol ystafelloedd, yn ol y grefydd a broffesid gan eu rhieni? Credaf, os gellir enwi rhyw fan yn Nghymru heddyw lle y mae enwadaeth wedi diflanu, neu yn hytrach yn cael ei gauad allan yn llwyr, mai yr ysgoldy yw hwnw. Anfynych iawn y gwelir plant yn siarad am y cyfryw bethau. Gadawant hyny i blant sydd wedi tyfu i gyflawn oedran. Ond byddai sefydlu cynllun tebyg i'r un a gynnygir uchod yn sicr o ddeffroi'r yspryd pleidgar ac enwadol yn y plant eu hunain. Ac os ydyw enwadaeth yn gryf yn Nghymru heddyw, beth pe sefydlid y dull uchod o gyfranu addysg grefyddol yn yr ysgolion dyddiol? Byddai enwadaeth yn y genedlaeth nesaf yn gryfach nag erioed; ac y mae hyn drachefn yn condemnio y cynllun yn y modd mwyaf trwyadl.

(3) Mae Mr. Gee yn rhy obeithgar pan y dywed "na fydd i deimladau enwadol ymddangos yn newisiad yr athrawon," am y rheswm "na oddefir i'r athrawon weinyddu ond addysg Feiblaidd syml yn yr ysgolion." Mae cymmaint o eiddigedd rhwng y gwahanol enwadau Ymneillduol a'u gilydd, mewn llawer ardal, ag sydd rhyngddynt a'r Eglwys Wladol, a mwy yn fynych. Yr wyf yn anturio dweyd hyn oddiar wybodaeth sicr. Clywir llawer o son am fwy o undeb rhwng yr enwadau; ond gellir anturio dweyd nad yw'r dymuniad am undeb wedi cael gafael gref yn un o'r enwadau Ymneillduol yn Nghymru etto. Gwn ychydig am y modd y mae enwadaeth gul wedi bod yn gweithio yn appwyntiad prif athrawon ysgolion canolraddol mewn rhai siroedd yn Nghymru, ac y mae yn anhawdd credu y gwnai cynllun Mr. Gee yr un gwahaniaeth yn y cyfeiriad hwn.

Fy nghred ddiysgog yw, er cymmaint o ymdrechion sydd wedi eu gwneyd i benderfynu y pwnc dyrys hwn yn foddhaol, na lwyddir i ffurfio yr un cynllun fydd yn boddloni pob dosparth o'r boblogaeth, ac mewn materion crefyddol dylai'r lleiafrif gael eu ffordd eu hunain yn ogystal a'r mwyafrif. Yr unig ffordd i ddyfod allan o'r anhawsder yw cadw addysg grefyddol allan o'r ysgolion dyddiol yn gyfangwbl, a gadael i'r eglwysi crefyddol y gwaith o ofalu am addysg grefyddol y plant. Mewn gair, gwaith yr eglwysi *yw* cyfranu addysg grefyddol, ac y mae'r eglwysi, trwy geisio trosglwyddo y gwaith i'r ysgolion dyddiol, yn dangos eu bod naill ai am ochelyd gwaith sydd yn perthyn iddynt hwy i'w wneyd, neu ynte eu bod yn annghymhwys i'w wneyd. Nis gallaf beidio sylwi fod y cynllun uchod, mor bell ag y mae a fyno ag addysg grefyddol, wedi ei sylfaenu ar egwyddor sydd yn ymylu at fod yn Doriaidd; ac y mae yn syndod sut y mae dynion ydynt yn Rhyddfrydwr mewn materion gwleidyddol yn Geidwadwyr unwaith y dechreuant ymdrin â materion crefyddol.

A. B.

YR HEN WR DALL.

Mi fuais inau'n gweled gynt, ond nid wy'n gweled 'nawr;
Wrth daflu golwg dros fy hynt, 'rwy'n gwel'd amrywion mawr;
Adgofiaf ddyddiau 'mebyd llon pan chwariwn ar y ddol,
Pan wibiai'm llygaid, llamai'm bron, heb ddawr yr aeth oedd 'nol.

Dynesaf at y ffenestr, er mwyn gwel'd pwy heibio ant,
Yn ofer hyd fy llaw-ffon fer, ni wel fy llygaid bant;
'Rwy'n clywed trwst ar hyd y stryd, swn traed yn myn'd a d'od,
Nis gwn pwy ydynt yn y byd, pa ryw, pa faint, pa o'd.

Mi safaf 'nawr wrth y mur hwn, 'rwy'n ofni myn'd yn mlaen,
Rhyw berygl, oddiwrth ba un nis gwn, all fy niweidio'n lan;
Gofynodd hwna p'odd yr own, nis gwn yn iawn pwy yw,
Am allu ei weled rhwydd y rhown yr oll sy' geny' i fyw.

'Cha'i lygaid ereill byth ond rhai'n tra b'wyf yr ochor hyn,
Hen angeu'n fuan drostynt daen ei law yn oer a thyn;
Hwy gauant, hwy faluriant dro mysg y priddellau mân,
Ond gwawria dydd,—dydd llon i'm co', caf weled fel o'r blaen.

Y Parch. William Thomas, M.A.
(Gwilym Marles), 1834-79.

Mehefin, 1854.

Adran yr Ysgol Sul.

GWERSI AR FYWYD IESU GRIST, FEL EI COFNODIR YN YR EFENGYL YN OL MARC.

Gwers I.—Rhagarweiniol.

Nodyn 1.—Amcenir y wers hon a'r rhai dylynol i arwain yn naturiol at fywyd Iesu. Sylwir yn fyr ar nodwedd y tri hanes cyntaf am dano, a'r elfenau hyny yn amgylchiadau ei wlad, yn mywyd ei genedl, a'i fywyd annghyhoedd ei Hun oeddynt yn barotoad ar gyfer ei waith cyhoeddus yn Ngalilea a Jerusalem. Am wybodaeth bellach, gweler "*Lessons on the English Bible*, by Frank E. Millson, -/8," a "*First Lessons on the Bible*, by E. H. Hall, 1/6," y ddau i'w cael oddiwrth y "Sunday School Association, Essex Hall, Strand, London."

Y TESTYN EUPAIDD.—"*Eithr y mae genym y trysor hwn mewn llestri pridd, fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni.*"—2 COR. iv. 7.

Y Beibl.—Mae Efengyl Marc yn ffurfio rhan o lyfr sydd, yn ddiamheu, y goreu, y mwyaf rhyfeddol, a'r mwyaf cyfoethog yn ei ddylanwadau dawnus o holl lyfrau'r byd. Nid yw yn syndod ei fod, o herwydd y parch a'r cyssegredigrwydd sydd wedi crynhoi o'i amgylch, wedi dyfod i gael ei alw "Y Beibl," neu "Y Llyfr;" ond nid un llyfr ydyw. Mae wedi ei wneyd i fyny o lawer o wahanol lyfrau, a gawsant eu hysgrifenu ar wahanol amserau.

Llyfrgell yr Iuddewon.—Bu amser pan y gelwid y casgliad hwn mewn iaith arall "Y Llyfrau," a than yr enw hwn, gallwn edrych arno fel llyfrgell yr Iuddewon, yn cynnwys eu hanes, eu deddfau, eu hystraeon, eu hen arferion, bywydau eu proffwydi a'u dynion mawr, eu barddoniaeth a'u hemynau, pregethau eu hathrawon, eu meddyliau goreu a'u crefydd.

Yr Hen Destament a'r Testament Newydd.—Dyma ddau raniad mawr y Beibl; ond paham y gair "Testament?" Mae y gair Lladin hwn, sydd yn golygu *gwyllys*, fel mae gwaethaf y modd, yn gyfieithad annghywir o air Groegaidd sydd yn golygu *cyfammod* neu *gytundeb*. Yr oedd yr hen feiblau Groegaidd, rhyw chwech can' mlynedd yn ol, yn myned dan yr enw "Llyfrau yr Hen a'r Newydd Gyfammodau." "Ond," meddech chwi, "paham Cyfammod?" Wel, rhoddid yr enw "cyfammod" i lyfrau cyssegredig yr Israeliaid, oblegyd edrychent ar eu crefydd fel cyfammod rhwng Duw a'r genedl a sefydlwyd ar Sinai. Darfu i enw'r grefydd gael ei drosglwyddo i'r llyfrau, yn gyntaf i'r Pum' Llyfr, ac wedi'n i'r gweddill. Yn nghwrs amser dechreuodd y Cristionogion gymhwyso yr enw hwn i'w llyfrau crefyddol eu hunain, ac er mwyn cyfleusdra, daeth pobl, yn y diwedd, i alw un casgliad o lyfrau yn Hen Destament, a'r llall yn Destament Newydd.

Y Cyfieithad Cymreig.—Cyfansoddwyd yr Hen Destament, gan mwyaf, yn yr iaith Hebraeg, a'r Testament Newydd yn yr iaith Roeg. Yn mhlith yr amrywiol gyfieithadau, sydd wedi eu gwneyd mewn amseroedd hen a diweddar, saif yr un Cymraeg yn uchel ar gyfrif ei ragoriaethau. Er fod rhanau wedi eu cyfieithu o'r blaen, y gwaith cyntaf o bwys oedd cyfieithad William Salesbury o'r Testament Newydd, a ymddangosodd yn 1567. Desgrifir hwn fel yn wrthun o ran orgraff, yr iaith yn anystwyth, ac hefyd yn anneallus yn ein dyddiau ni.

Cyfieithad Dr. Morgan.—Darfu i dros ugain mlynedd basio heibio cyn i gyfieithad cyflawn o'r Beibl ymddangos. Dygwyd hwn allan yn 1588, gan Dr. William Morgan, Ficer Llanrhaiadr, Mochnant, yn Sir Ddinbych, ac wedi hyny, Esgob Llandaf a Llanelwy. Darfu i Mr. Gwenogfryn Evans argraffu rhan o hono, sef Llyfr Job, yn llyfryn ar ei ben ei hun yn 1888. Yr argraffiad nesaf a gyhoeddwyd yn 1620, gan Dr. Richard Parry, olynydd Dr. Morgan yn Esgob-

aeth Llanelwy. Darfu i Dr. Parry, gyda chynnorthwy yr ysgolor enwog, Dr. John Davies, ficer Mallwyd, yn Sir Feirionydd, wneyd diwygiadau helaeth yn nghyfieithad Dr. Morgan, a hwn, gydag ychydig iawn o gyfnewidiadau, sydd wedi ei ail-argraffu byth oddiar hyny.

GOFYNIADAU I SAFON 3 A 4.

1. Adroddwch y testyn euraidd. 2. Cymharwch y Beibl â llyfrau ereill. 3. Paham y daeth i gael ei alw "Y Beibl" neu "Y Llyfr?" 4. Ai un llyfr ydyw? 5. Fel casgliad o lyfrau, pa olwg allwch chwi gymmeryd arno? 6. Sut mae'r Beibl yn cael ei ranu? 7. Paham y defnyddir y gair "Testament?" 8. Sut y daeth y gair "cyfammod" i gael ei gymhwyso at lyfrau cyssegredig yr Israeliaid? 9. Sut at lyfrau cyssegredig y Cristionogion? 10. Rhoddwch hanes y cyfieithad Cymraeg.

GOFYNIADAU I SAFON 4.

1. Pa nifer o lyfrau sydd yn yr Hen Destament? 2. Paham mae y Beibl mor bwysig i ni? 3. A ydyw'r Beibl yr un mor bwysig a dyddorol drwyddo i gyd? 4. Enwch rai o ranau goreu y Beibl. 5. A oes llyfrau sanctaidd neu gyssegredig heblaw y Beibl? 6. Pa gasgliad o lyfrau doeth a da sydd yn cael ei ychwanegu ambell waith at ein Beibl ni? 7. Pa beth sydd yn gwneyd llyfr yn sanctaidd? 8. A oes rhyw hanes yn sanctaidd yn eich golwg chwi heblaw hanesion y Beibl? 9. A wyddoch chwi am ryw farddoniaeth gyssegredig heblaw y Salmau?

GWERS II.—RHAGARWEINIOL.—Y TESTAMENT NEWYDD.

Y TESTYN EURAIDD.—"*Pob Ysgrythyr, ysprydoledig gan Dduw, sydd hefyd fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder, fel byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda.*"—2 TIM. III. 16, 17. (*Cyfieithad diwygiedig*).

Beth yw y Testament Newydd?—Casgliad o lyfrau, fel yr Hen Destament ydyw, gan wahanol awduron, ond cyfyngedig o ran eu tarddiad, i ryw gan' mlynedd o amser, o'r flwyddyn 50, efallai, i 150. Cawn, yn y rhan gyntaf, hanes bywyd ac addysgiadau Iesu Grist; yn yr ail ran, ysgrifeniadau ei ddysgyblion a'i ganlynwyr, yn nghyd a hanes sefydliad yr Eglwys Gristionogol. Gellir ei ddosranu yn mhellach fel y canlyn:—

I. Bywgraffiadau o Iesu Grist.—Matthew, Marc, Luc, ac Ioan.

II. Actau yr apostolion.—Neu hanes Petr a Phaul, gan mwyaf, eu llafur a'u hymdrechion er lledaeniad yr Efengyl.

III. Epistolau Paul.—(Rhai o honynt wedi eu priodoli yn an-

nghywir iddo). 1. At eglwysi—Rhufeiniaid, Corinthiaid. 2. Galatiaid, Ephesiaid, Philippiaid, Colossiaid, Thessaloniaid (2). 2. At bersonau neillduol—Timotheus (2), Titus a Philemon.

V. Yr Epistol at yr Hebreaid.

VI. Y Saith Epistol Cyffredinol.—Iago, Pedr (2), Ioan (3), Judas.

VII. Datguddiad.—Yn sefyll ar ei ben ei hun fel llyfr o weledigaethau.

Y Drefn Amseryddol.—Dylid sylwi nad yw llyfrau y Testament Newydd ddim wedi eu trefnu yn ol amser eu cyfansoddiad. Fel mater o ffaith y llyfr blaenaf o ran amser yw Epistol cyntaf Paul at y Thessaloniaid, yr hwn a ysgrifenwyd oddeutu y flwyddyn 54. Yr oedd Paul yn debygol wedi marw cyn i un o'r Efengylau gael eu hysgrifenu. Mae amseriad ac awduraeth llawer o'r llyfrau yn ansicr, ond nid yw hyny yn cyffwrdd o gwbl a'u gwerth, ac a'r gallu maent wedi feddiannu erioed i feithrin natur ysprydol dyn.

Ysprydoliaeth y Beibl.—Syniad cyffredin yw fod y meddyliau a osodir allan yn y Beibl, ac hyd y nod y geiriau sydd yn eu trosglwyddo, wedi dyfod trwy ddatguddiad neillduol oddiwrth Dduw, ac fod y Beibl yn ei holl ranau yn anffaeledig. Mae y syniad eithafol hwn yn darfod yn raddol. Nid yw y Beibl yn anffaeledig, gan fod ynddo lawer o ddiffygion ac anmherffeithderau. Mae'r aur pur i'w gael yma, ond rhaid cloddio am dano ar ambell i faes trwy lawer o ddefnyddiau digon cyffredin. Yn y testyn euraidd ar ddechreu'r wers yma, mae Paul yn gosod allan faen-prawf neu *dest* ysprydoliaeth. Mae rhanau helaeth o'r Hen Destament, ac yn neillduol o'r Testament Newydd, yn sefyll y prawf yn fuddugoliaethus. Maent wedi bod, ac maent heddyw, yn fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, &c. Mewn miloedd o fanau yn y Beibl mae yspryd dyn wedi dyfod i gyffyrddiad â meddwl Duw, ac mae yna lewyrch Dwyfol yn cael ei daflu ar leoedd tywyll profiad a thynged dyn. Dysgleiria'r pelydrau o hyd yn ngwyneb yr hwn sydd yn darllen, ac yn eu goleuni fe wel myrdd o bererinion, er mynych grwydro ar eu taith, y Ffordd, y Gwirionedd, a'r Bywyd.

GOFYNIADAU I SAFON 3 A 4.

1. Adroddwch y testyn euraidd. 2. Beth yw y Testament Newydd? 3. Tu fewn i ba gyfnod yn debygol y cafodd ei ysgrifenu? 4. Beth mae'r rhan gyntaf yn gynnwys? 5. Beth mae'r ail? 6. Mae y ddwy ran yma yn cael eu *dosranu* yn mhellach: enwch y mân raniadau. 7. Pa hanes gewch chwi yn Actau'r Apostolion? 8. Enwch Epistolau Paul sydd wedi eu hysgrifenu at bersonau neillduol. 9. Pa lyfr sydd yn sefyll ar ei ben ei hun? 10. Pa lyfr ydyw'r henaf yn y Testament Newydd? 11. A ydyw o bwys mawr ein bod yn gwybod y *date*? 12. Beth yw'r syniad cyffredin am ysprydoliaeth y Beibl? 13. Dangoswch pa mor anhawdd ydyw i dderbyn y syniad hwnw. 14. Pa Ysgrythyr sydd yn ysprydoledig yn ol Paul? 15. Beth yw *test* ysprydoliaeth ynte?

GOFYNIADAU I SAFON 4.

1. Pa nifer o lyfrau sydd yn y Testament Newydd? 2. Pa bryd y cafodd y Testament Newydd ei ysgrifenu? 3. Pa lyfrau ydynt yr henaf? 4. A ydyw y Testament Newydd yn cynnwys yr holl lyfrau a ysgrifenwyd yn y cyfnod hwnw? 5. Os nad ydyw, beth ddaeth o'r llyfrau? 6. Pwy oedd yn penderfynu pa lyfrau oedd i fod i fewn? 7. A ydyw'r penderfyniad wedi bod yn ddoeth ar y cyfan? 8. Paham y daeth llyfrau y Testament Newydd yn gyssegredig yn ngolwg y Cristionogion? 9. A ydyw'r Beibl yn cynnwys gair Duw? 10. Beth yw gair perffaith Duw? 11. A ydyw Duw yn siarad wrth y byd yn awr? 12. Yn mha beth mae gwerth mawr y Beibl yn gynnwysedig?

GWERS III.—RHAGARWEINIOL.—Y TAIR EFENGYL CYNTAF.

Y TESTYN EURAIDD.—"*Nid oes arnaf gywilydd o Efengyl Crist: oblegyd gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth i bob un a'r sydd yn credu*"—RHUF. I. 16.

Nodyn 2.—Darllener Luc i. 1—4, a chwilier allan yr holl gyfeiriadau a wneir yn y gwersi canlynol at adnodau o'r Beibl.

Yr Efengylau.—Addefir yn gyffredinol na ysgrifenwyd dim am Iesu Grist am yspaid un genedlaeth o leiaf ar ol ei farwolaeth. Ni theimlid fod angen am hyny, am fod yr Apostolion yn fyw i ddweyd yr hanes. Hefyd, daeth ei ganlynwyr i gredu y byddai'r Iesu yn dychwelyd ar gymmylau'r nef i sefydlu ei deyrnas ar y ddaear, Marc ix. 1, Actau i. 11. Felly, gwaith ofer fyddai ysgrifenu hanes un ag oedd i wneyd ei ail-ymddangosiad mor fuan yn eu plith; ond fel yr oedd yr ail-ddyfodiad yn cael ei oedi, a chyfoedion Iesu yn marw ymaith o un i un, ymgymmerodd gwahanol ysgrifenwyr a chofnodi yr hanesion am dano a gludid o ben i ben yn nghylchoedd y dysgyblion boreu.

Yr Hanesion Boreu.—Yn y modd hwn, daeth i fodolaeth lawer o gasgliadau a gynnwysant yr hanesion boreu am fywyd ac addysgiadau Iesu Grist, Luc i. 1. Yn yr efengylau sydd gyda ni yn awr, gwneir ymgais i osod trefn ar y defnyddiau oedd mewn llaw. Tra mae llawer o wahaniaeth barn gyda golwg ar amser eu cyfansoddiad, ysgrifenwyd hwy, yn fwyaf tebygol, yn y drefn hon,—Marc, Matthew, Luc, ac Ioan.

Paham y tair Efengyl gyntaf?—Mae y tair gyntaf yn sefyll ar eu penau eu hunain ar wahan oddiwrth y bedwaredd am y rhesymau canlynol:—1. Addefir fod Efengyl Ioan yn llawer diweddarach, o ran amser, gyda'r canlyniad fod syniadau newydd wedi dyfod i fewn mewn perthynas yn neillduol i Berson Crist. 2. Mae y *scene*, neu yr olygfa, o'r dechreu hyd y diwedd braidd, yn Judea, ac nid yn Ngalilea. 3. Mae gwahaniaeth mawr yn newisiad y mater. Nid oes yma ddim son am fedydd Iesu; dim am ei demtiad a'i wedd-

newidiad, dim pregeth ar y mynydd na dammegion. 4. Dygir i fewn bersonau newydd, megys Nicodemus, Nathanael, y wraig o Samaria; lleoedd newydd, megys Cana, Ainon, Salim, a Sychar. 5. Dim ond ychydig wyrthiau a gofnodir, a'r rhai hyny yn neillduol i'r bedwaredd Efengyl ei hun. 6. Mae y pregethau hirion sydd yn nodweddu'r Efengyl hon yn hollol annhebyg i ddywediadau a dammegion y tair Efengyl gyntaf.

Sut mae'r tair Efengyl gyntaf yn debyg i'w gilydd?—Er fod gan bob un o'r tair ei nodweddion a'i safbwynt ei hun, etto, cytunant i'r fath raddau, fel maent wedi cael yr enw—"Efengylau Synoptaidd" (*Synoptic Gospels*). Dynoda y gair "Synoptaidd" eu bod yn cymmeryd yr un olwg gyffredinol ar fywyd ac addysgiadau Iesu. Mae yma debygolrwydd mewn mater ac iaith, yr un braslun cyffredinol yn cael ei ddylyn, a'r un amgylchiadau yn cael eu manylu. Dechreua ei fywyd cyhoeddus gyda'r bedydd yn yr Iorddonen, a'r temtiad yn yr anialwch. Mae carchariad Ioan yn ei alw allan i gymmeryd i fyny waith y Bedyddiwr, ac mae'r gwaith yn cael ei ranu yn naturiol rhwng Galilea, lle y dechreuodd, a Jerusalem, lle y terfynodd.

Yr Efengylau yn Ysgrythyrau ysprydoledig.—Yn raddol y daeth y pedair Efengyl i gael eu cydnabod fel ysgrifeniadau awdurdodol; ond erbyn y flwyddyn 160, yr oedd pob hanes arall am Iesu Grist wedi ei wrthod gan yr Eglwys, a'r Efengylau presennol wedi cyrhaedd eu safle fel Ysgrythyrau ysprydoledig.

GOFYNIADAU I SAFON 3 A 4.

1. Adroddwch y testyn euraidd. 2. Nodwch bedwar o bethau mae Luc yn gosod pwys arnynt yn Luc i. 1—4. 3. Rhoddwch ddau reswm paham na ysgrifenwyd dim am Iesu Grist am flynyddoedd lawer ar ol ei ymadawiad. 4. Yn mha fodd y cadwyd ei hanes ar glawr yn ystod yr amser hwn? 5. Yn mha drefn, o ran amser, yr ysgrifenwyd y pedair Efengyl? 6. Rhoddwch rai rhesymau paham mae y bedwaredd Efengyl yn cael ei gosod ar wahan oddiwrth y tair arall. 7. Beth yw'r enw a roddir i'r tair Efengyl gyntaf? 8. Beth mae'r enw yn olygu? 9. Yn mha bethau mae y tair Efengyl hyn yn debyg i'w gilydd? 10. Rhoddwch fraslun o fywyd cyhoeddus Iesu Grist yn ol y tair Efengyl gyntaf.

GOFYNIADAU I SAFON 4.

1. Sut oedd y genhadaeth gyntaf o Gristionogion yn dyfod i wybod am addysgiadau Iesu Grist? 2. Sut ydych chwi yn cyfrif am y tebygolrwydd neillduol sydd rhwng yr Efengylau Synoptaidd? 3 Sut mae Efengyl Marc yn dechreu ei hanes? 4. Pa ychwanegiadau ydym yn gael yn Matthew a Luc? 5. Sut mae Ioan yn dechreu ei Efengyl? 6. Pa bersonau ydym ni yn gael yn unig yn y bedwaredd Efengyl? 7. Yn mha le mae y rhan fwyaf y addysgiadau Iesu yn cael eu traethu yn ol Ioan? 8. Pa sawl gwaith, yn

ol Ioan, mae'r Iesu yn bresennol yn y gwyliau blynyddol yn Jerusalem? Ioan ii. 13; v. 1; vii. 10: x. 22; xii. 1. 9. Pa sawl gwaith, yn ol yr Efengylau ereill, y cawn ni yr Iesu yn Jerusalem? 10. Enwch y gwyrthiau yn y bedwaredd Efengyl na chrybwyllir yn yr Efengylau ereill.

Gwers IV.—Rhagarweiniol.—Yr Efengyl yn ol Marc.

Y Testyn Euraidd.—"*Cymmer Marc, a dwg gyda thi; canys buddiol yw Efe i mi i'r weinidogaeth.*"—2 Tim. iv. 11.

Nodyn 3.—Ystyr diweddarach y gair Efengyl yw "newyddion da," ac yn y Testament Newydd, "newyddion da Iesu Grist," neu y deyrnas y daeth Efe i'w sefydlu. Daeth y gair yn naturiol wedi'n i gael ei ddefnyddio am y pedwar hanes sydd gyda ni o fywyd Iesu.

Nodyn 4.—Sylwer mai nid Efengyl Marc, na chan Marc, ydyw hi; ond, yn hytrach, yn ol Marc, ac yn golygu mai dyma'r hanes sydd gyda ni trwy dystiolaeth Marc. Mae'n bossibl, efallai yn debygol, mai nid Marc a'i hysgrifenodd yn ei ffurf bresennol, ond fod rhywun wedi defnyddio adgofion Marc fel y rhan bwysicaf o'r hanes.

Pwy oedd Marc.—Dywed traddodiad mai efe oedd y dyn ieuanc a grybwyllir yn Marc xiv. 51, 52. Iuddew oedd o enedigaeth, Col. iv. 10, 11, Gelwir ef yn Actau'r Apostolion yn *Ioan Marc*, Actau xii. 12—25; xv. 37. Mair oedd enw ei fam, ac yr oedd yn gyfaill i Petr, Actau xii. 12, a chanddi dy yn Jerusalem, lle, yn debygol, y ganwyd Marc. Yn ol 1 Petr v. 13, cafodd ei droi i fod yn Gristion gan Petr, yr hwn sydd yn ei alw, "fy mab I."

Marc yn gydymaith i Paul.—Yn Actau xii. 25, cawn ei fod wedi uno â Phaul a Barnabas ar ddechreuad eu teithiau cenadol. Yr oedd Marc yn fab i chwaer Barnabas, Col. iv. 10. Aeth gyda hwy o Antioch yn Syria hyd Perga yn Pamphylia, Actau xiii. 13. Yn debygol, o herwydd ei ddiffyg gwroldeb, bu yn achos ymrafael rhwng Paul a Barnabas, a darfu idddynt ymwahanu oddiwrth eu gilydd mewn canlyniad, Actau xv. 36—41. Er gwaethaf yr anffawd hwn, cawn fod Paul wedi ei gymmodi â Marc yn mhen amser ar ol hyny, ac maent gyda'u gilydd yn Rhufain, 2 Tim. iv. 11; Col. iv. 10; Philem. 24.

Ail bennod yn mywyd Marc.—Cawn ef yn Mabilon gyda Petr, 1 Petr v. 13, ac, yn ol tystiolaeth unfrydol yr Eglwys foreu, bu yn ysgrifenydd i Petr, ac yn y swydd hono, darfu iddo gofnodi yr adgofion sydd yn gwneyd i fyny y rhan fwyaf o Efengyl Marc. Dywed traddodiad mai yn Rhufain y darfu iddo ysgrifenu'r hanes a dderbyniodd oddiwrth ei dad yn y ffydd. O Rufain, clywir ei fod wedi myned i Alexandra, yn yr Aifft, lle y sylfaenodd Eglwys, ac y bu farw fel ei hesgob.

Sylfaen Efengyl Marc.—Fel y gwelir, mae wedi ei sylfaenu ar dystiolaeth Petr; ond gan fod Marc wedi bod mewn cyssylltiadau agos

â Phaul, nid yw yn rhyfedd fod argraff meddwl yr apostol mawr yn aros ar lawer o'i hymadroddion, fel y cawn weled wrth fyned yn mlaen. Tybir ei bod wedi ei hysgrifenu oddeutu'r flwyddyn 70.

Ar gyfer pwy.—Yn ddiamheu, ar gyfer y Cristionogion cenedlig. Mae hyny yn amlwg oddiwrth absenoldeb cyfeiriadau at yr Hen Destament. Hefyd, mae'n fanwl wrth ddesgrifio pethau ag y byddai y cenedloedd yn annghynnefin â hwy. Mae'n egluro *corban* (vii. 11), yn dweyd fod y pasc yn cael ei aberthu ar ddydd cyntaf Gwyl y Bara Croyw (xiv. 12); fod yr Iorddonen yn afon (i. 5); mae'n esponio Boanerges, "Abba a Talitha Cumi," &c.

Ei nodweddion.—1. Mwy o lawer yn cael ei wneyd o weithredoedd yr Iesu na'i eiriau. 2. Mae'r hanes wedi ei ysgrifenu mewn dull desgrifiadol iawn. Cawn, yn yr Efengyl, ddarluniau byw, fel o dan law y llygad-dyst mwyaf craffus. Galluoga ni, fel pe byddai i *weled* yr Iesu, ei *glywed*, i *sylweddoli* ei gydymdeimlad, i'w *adnabod* yn ddyn fel ni ein hunain, agored i deimladau a gwendidau dynol; yn *hoffi*, yn *tosturie*, yn *ocheneidio*, yn *cysgu*, yn *gorphwys*, ac a *chwant bwyd arno*, &c.

Blaenoriaeth Efengyl Marc.—Mae wedi dyfod, erbyn hyn, yn argyhoeddiad sefydlog gyda'r beirniaid mai yr Efengyl hon yw yr henaf, a'i bod yn cynnwys yr hanes fel mae wedi treiglo i lawr yn y ffurf buraf o lygad y ffynnon. Fel y byddem yn dysgwyl, ynte, mae darlun Marc o'r Iesu yn fwy dynol a syml nag un o'r rhai ereill. 'Does yma ddim son am ei enedigaeth wyrthiol, &c. Mae'n cymmeryd ei fedyddio gan Ioan fel rhywun arall, ac nid yw Ioan yn ei adnabod fel y Messiah. Mae yma derfynau y tu fewn i'r rhai y cyfyngir y gallu a'r wybodaeth ryfeddol oedd yn ei nodweddu, gweler Marc i. 34; vi. 5, 6; xiii. 32. Yn Matthew a Luc, dysgir ni ei fod yn ymwybodol o'i swydd fel y Messiah o'r dechreu. Yn Marc, ymddengys fod y syniad yn tyfu yn raddol, hyd nes iddo gyrhaedd ei addfedrwydd yn Cæsarea Philippi, pan y gofynodd i Petr, "Pwy mae dynion yn dweyd fy mod I?" ac yr atebodd Petr, "Ti yw y Crist," neu y Messiah, Marc viii. 27.

GOFYNIADAU I SAFON 3 A 4.

1. Adroddwch y testyn euraidd. 2. Rhoddwch ddau ystyr y gair "Efengyl." 3. Beth yw ystyr yr ymadrodd, "Yr Efengyl yn ol Marc?" 4. A ydych chwi yn sicr mai Marc a'i hysgrifenydd yn ei ffurf bresennol? 5. Dysgwch hanes Marc fel ei rhoddir yn Actau'r Apostolion. 6. Beth yw'r prawf mai dysgybl i Petr oedd ar y dechreu? 7. Sut y bu Marc yn achos i Paul a Barnabas ymrafaelio? 8. Dangoswch ei berthynas, wedi hyny, â Phaul ac â Phetr. 9. Oddiwrth bwy y cafodd Marc y defnyddiau i ysgrifenu yr Efengyl? 10. Yn mha le yr ysgrifenwyd hi, ac ar ba amser? 11. Yn mha le y dywed traddodiad iddo farw? 12. Enwch y tair dinas fawr y bu yn byw ynddynt.

GOFYNIADAU I SAFON 4.

1, Rhoddwch y rhesymau dros y dybiaeth mai ar gyfer y cenedloedd yr ysgrifenwyd Efengyl Marc. 2. Enwch ei phrif nodweddion. 3. Beth ydyw'r farn gyffredin yn awr gyda golwg ar ei rhagoriaeth? 4. Sut y dangoswch chwi fod darlun Marc o'r Iesu yn fwy dynol a syml nag un o'r rhai ereill.

W. J.

GOFYNIADAU I BLANT BACH YR YSGOL SUL AR HANES IESU GRIST.

1. Yn mha lyfr y ceir hanes Iesu Grist? 2. Ydyw gwahanol adroddwyr yr hanes yn cytuno yn y manylion? 3. Mab i bwy ddywedir ydoedd? 4. Pa le yr oeddynt yn byw? 5. Faint yn agos o amser sydd er pan anwyd Ef? 6. Beth oedd enw y lle y ganwyd Ef ynddo? 7. Yn mha wlad yr oedd y lle hwnw? 8. Beth oedd maint y wlad? 9. I ba sawl rhan y rhenid hi, a beth oedd eu henwau? 10. Mewn pa fath amgylchiadau y ganwyd Ef? 11. A oedd gan ei rieni ragor o blant nag Ef! 12. Beth wnaed iddo ar yr wythfed dydd o'i enedigaeth, a beth ar y 40fed? 13. Pa beth hynod yn ei hanes a gymmerodd le pan yr oedd yn ddeuddeg mlwydd oed? 14. Pa le bu yn byw y rhan fwyaf o'i oes? 15. Pa esiamplau a roddodd i blant yn nyddiau ei febyd? *(a)* Gostyngeiddrwydd, gweler Marc vi. 3. (*b*) Diwylliant meddyliol trwy wrandaw, sylwi, a darllen, Luc ii. 40. (*c*) Cynnydd mewn crefydd, Luc. ii. 49—52.

ADOLYGIAD.

PERLAU MOLIANT, *sef casgliad o Emynau, &c., at wasanaeth eglwysi Undoddaidd Cymru. Y Tonau, &c., wedi eu dethol a'u trefnu gan Messrs. Eiddil Jones a W. Harris; yr Emynau gan y Parch. J. Hathren Davies, Merthyr Tydfil. Joseph Williams, Swyddfa'r "Tyst," &c.*, 1896.

Ni pherthyn i ni sylwi ar amgylchiadau cychwyniad y llyfr hwn. Mae ei ddechreuad, fel llawer o ddechreuadau ereill, wedi bod yn achlysur brwydrau ac ystormydd, ac yn parhau felly. Gellir dweyd fod gwyntoedd cryfion wedi bod yn siglo cryd y plentyn hwn, ac amser yn unig a ddengys a ydynt wedi bod yn foddion i wanychu ei gyfansoddiad, neu, o'r ochr arall, i gadarnhau ei fywiogrwydd, i rymusu eu gyhyrau, ac i wneyd ei ieuenctid gwrol yn broftwydoliaeth o faboed gweithgar a llwyddiannus. Gadawn y mater hwn, a chymmerwn bin yr adolygydd yn ein llaw. Y cwestiwn i hwnw

ydyw beth yw gwerth y llyfr; pa rai ydyw yr elfenau defnyddiol sydd ynddo i gyfarfod ag angenion ein heglwysi yn y dyddiau rhain.

Yn y lle cyntaf, mae'n lyfr o emynau a thonau, wedi ei addasu ar gyfer hen ac ieuainc, yn gystal a phlant ein Hysgolion Sul. Yn y modd hwn, cyferfydd â gofynion ein gwaith yn ei holl gyssylltiadau. Mae wedi bod yn amlwg, er ys blynyddau bellach, nad yw'r Undodiaid, er yn ychydig ac yn wahanedig, ddim allan o *gurrent* y bywyd cenedlaethol yn y mater o gerddoriaeth gyssegredig. Mae yr ysprydiaeth gerddorol Gymreig yn fyw yn ein rhengoedd ni. Yr oedd llyfr emynau, a dim ond emynau, mewn canlyniad, allan o'r cwestiwn. Llyfr emynau a thonau oedd y gri gyffredinol; a chredwn fod golygwyr diwyd a llafurus y casgliad hwn wedi sylweddoli, i raddau pell, yr *ideal* oedd yn chwareu o flaen ein dychymygion er ys blynyddoedd lawer bellach.

Gyda golwg ar yr emynau, yr oedd gan y golygwyr ddefnyddiau cyfoethog ar law, ac maent wedi gwneyd defnydd da o honynt, gyda'r canlyniad fod eu casgliad yn gyfuniad doeth o'r hen a'r newydd. Cyfarfuwn yma â'r hen *favourites* ag mae eu hadsain melodaidd yn ein clustiau er, pan yn blant, y dysgem sisial eu hiaith. Emynau cyssegredig Iolo Morganwg, Davis, Castellhywel, &c., ydynt wedi meithrin ein bywyd goreu yn ystod y ganrif sydd yn mron terfynu. Sylwn fod trysorau emynyddiaeth yr hen Iolo wedi myned dan archwiliad newydd a gofalus, ac mae ambell i "berl" nad yw yn adnabyddus i'r genedlaeth bresennol, wedi ei ddadorchuddio. Teimlwn ei bod yn ychwanegiad dirfawr at urddas, yn gystal ag at werth y llyfr, fod yna gynnifer o emynau gan ein prif feirdd Cymreig, megys Eben Fardd, Hiraethog, Emrys, Ceiriog, Gwalchmai, Watcyn Wyn, Dyfed, Elfed, &c. Mae y ffaith fod y rhai hyn yn gynnwysedig mewn casgliad Undodaidd yn arwydd ddymunol fod yma unoliaeth dwfn yn teyrnasu dan ein gwahaniaethau arwynebol, ac fod ein teimladau a'n hangenion crefyddol yr un, er cymmaint yr amrywia ein tybiau athronyddol ni am grefydd. Yr ydym wedi ein taro yn neillduol gan emynau Watcyn Wyn. Mae yma swyn a miwsig sydd yn deffroi ynom deimlad cyfatebol, ac mae'r geiriau yn dyfod adref i'n calon gyda rhyw acenion newydd o ysprydoliaeth fyw, ac nis gallwn lai nâ chrybwyll emyn 257 fel yn taro tant newydd yn ein barddoniaeth gyssegredig; ac ni synwn os bydd hwn yn un o'n hemynau dewisol yn y blynyddoedd sydd yn dyfod.

Yn mhlith y rhai newydd sydd yn y llyfr, gallaf enwi, fel emynau rhagorol, y rhai a ganlyn:—4, 5, 10, 17, 36, 40, 174, 176, 177, 193, 195, 200, 223, 229, 234, 248, 254, 280, 292, 295, 309, 411, 418, 419, 442, 461. Nid yw ond tegwch i ddweyd na fyddai y llyfr hwn ddim yn bossibl, a byddai wedi colli llawer o'i nodweddion gwerthfawr sydd yn perthyn iddo, oni bai fod "Emynau Mawl a Gweddi," ac "Emynau ac Odlau" y Parch. R. J. Jones, M.A., yn barhaus o flaen y Golygydd. Mae'n parhau yn wir o hyd—"Ereill a lafuriasant, a chwithau a aethoch i fewn i'w llafur hwynt." Llawenydd

genym ydyw crybwyll enw y Parch. Ivor Davies, Pentre, Rhondda, yr hwn, yn ei amrywiol gyfraniadau i'r llyfr, sydd wedi dangos ei fod yn feddiannol ar yspryd y peth byw sydd yn gwneyd barddoniaeth fyw. Gellir dweyd yr un peth hefyd am ereill, megys Ab Hefin, Caswallon, &c.

A chymmeryd golwg gyffredinol ar yr emynau, nis gellir dweyd eu bod yn agos gyfartal o ran teilyngdod. Mae y syniad yn croesi ein meddwl, ar adegau, mai swyddogaeth ambell i emyn yw llanw congl, a bod yn y gongl yn was bach i'r dôn sydd wedi ei gosod mewn awdurdod uwch ei ben. Peth arall hefyd. Mae'n wir am y casgliad hwn, fel pob casgliad arall ag y gwn I am dano, pe byddai barddoniaeth fyw yn cael ei hystyried yn hanfodol i wneyd emyn, byddai ambell i golofn ar dudalenau y llyfr yn wag. Ond addefwn yn rhwydd fod ystyriaethau ereill heblaw barddoniaeth yn penderfynu cyfaddasrwydd emynau at amcanion caniadaeth y cyssegr; ond wedi'r cwbl, mae y detholiad yn un rhagorol, ac yn glod i ddiwydrwydd a chwaeth farddonol y golygydd, sef y Parch. J. Hathren Davies.

Gyda golwg ar y tonau, cynnwysa y llyfr y rhan fwyaf o'r hen rai godidog hyny nas gellir gwneyd hebddynt mewn un gynnulleidfa bellach, a'r rhai sydd wedi eu hargraffu yn annileadwy ar lechau calon pob cerddor. Er hyny, drwg genym weled fod tonau mor rhagorol—tonau a chymmaint o'r hwyl Gymreig ynddynt, fel "Abertawe," "Denton's Green," &c., yn absenol. Ystyriwn hyn yn ddiffyg. Gwell fyddai genym ni gael y rhai hyn ar draul colli haner dwsen o'r rhai newydd sydd yn gwneyd eu hymddangosiad am y tro cyntaf. Credwn hefyd mai gwell fyddai "Lux Benigna" na "Newman" ar yr emyn "Di dyner wawl," &c., gan eu bod yn fwy deisyfiadol ac yn fwy cyfaddas i yspryd y geiriau. Nis gallwn lai nà chroesawu, gyda brwdfrydedd, y fath donau ag "Aberystwyth,' "Nantgan,' "Gogerddan,' "Myfanwy," "Eventide," "St. Aelred," "Ymgyssegriad," "Milton," a llawer ereill, yn hen a newydd, sydd wedi bod yn anwyl, ac a ddeuant yn anwyl yn ein cynnulleidfaoedd.

Un o orchwylion pwysicaf golygwyr casgliad o'r fath hwn yw gwneyd y cyplysiad priodol a naturiol rhwng y Dôn a'r Emyn. Credwn fod Messrs. Jones ac Harris wedi bod yn neillduol o hapus yn hyny. Mewn gair dyma un o nodweddion mwyaf gwerthfawr a gwahaniaethol y llyfr; ac mae'n amlwg trwy yr oll o hono eu bod wedi talu sylw manwl a gofalus i'r pwnc holl-bwysig hwn. Nid ydym yn petruso i ddweyd y bydd *Perlau Moliant* yn gyfrwng i ddwyn i fewn i Ganiadaeth y Cyssegr y tônau goreu o waith ein cerddorion goreu. Bydd yn gam mawr yn y blaen yn hanes ein caniadaeth fel Undodiaid, a gallwn ddweyd heb ofni cael ein amheu fod pob cerddor trwy ein holl eglwysi wedi bod yn dysgwyl ac yn hiraethu er ys blynyddau bellach, am weled llyfr o fath yr hwn sydd o'n blaen yn awr.

Sylwer ddarllenydd fod yma attodiad o Salm-dônau neu *Chants*. Ffurfia y rhai hyn ran o bob casgliad o'r fath hwn braidd yn y dyddiau presennol. Er mwyn amrywiaeth yn ein henwad, ac feallai er mwyn rhesymau dyfnach na hyny, cam priodol fyddai dwyn y rhai hyn i ymarferiad rheolaidd. Mae yn y llyfr yma—y corff o hono, gyda'r attodiadau yn cynnwys Salm-dônau ac Emynau a Thonau'r plant—ddefnydd i wneyd ein Cyfarfodydd Crefyddol yn llawer mwy *bright*, bywiog, ac attyniadol nag ydynt yn awr.

Gyda golwg ar allanolion y llyfr, mae o ran argraffiad a rhwymiad yn bobpeth ellir ei ddymuno. Fel y gellid dysgwyl nid yw yn rhydd oddiwrth wallau, ond nid ydynt yn llawer mor bell ag ydym ni wedi cael allan. Yr ydym wedi gwneyd aml i brawf ar y mynegai i'r Emynau ar ddechreu'r llyfr; ond hyd yn hyn, nid ydym wedi cael allan un gwall ynddo. Mae pob arwydd fod gofal neillduol wedi ei gymmeryd o'r prawf-leni. Wrth derfynu dymunwn i'r llyfr rwydd hynt i fod yn wasanaethgar yn ein plith i gadw'n fyw y tân sanctaidd ar ein hallorau, i'w enyn yn fflam lle mae'n mygu, ac fel anadl oddiwrth y pedwar gwynt i chwythu ar esgyrn meirw a'u gwneyd yn fyw byth mwy.

CARDI.

Mae celwydd mawr yn debyg i bysgodyn mawr ar dir sych; gall neidio ac ymrolio, a gwneuthur llawer iawn o *fuss*, ond ni all eich niweidio. Nid oes genych ond bod yn llonydd, a bydd farw o hono ei hun.—*Crabbe.*

Mae natur yn gwahardd bwyd yn amser afiechyd, trwy gymmeryd ymaith y chwant o hono. Caredigrwydd camsyniol yw gwasgi gormod ar ddyn claf i gymmeryd bwyd.—*Dr. Wilson.*

Manion ac Hanesion.

PRIODAS.—Medi 3, yn swyddfa y cofrestrydd, yn Nghaerdydd, priodwyd Mr. John Davies, yr hwn sydd ar y *Crimean Steamer*, â Miss Sarah Evans, ail ferch i Mr. Thomas Evans, Tynant, Ciliau Aeron. Rhwydd hynt i'r pâr ieuanc fyw yn hapus.

PRIODAS.—Medi 14, yn nghapel Penuel, Caerfyrddin, gan y Parch. R. C. Jones, Llanbedr, yn cael ei gynnorthwyo gan y Parch. Ungoed Thomas, Caerfyrddin, y Parch. T. J. Jenkins, Gellionen, â Miss Annie Miriam Price, 25, Heol Awst, Caerfyrddin.

Y WIG.—Cynnaliwyd *picnic* blynyddol yr eglwys hon yn Southerndown, dydd Llun, Medi 13. Cafwyd y cerbydau i fyned tuag yno, a'r ymborth ar ol myned

yno, yn rhad. Treuliwyd y diwrnod yn hyfryd iawn.

GRAIG, LLANDYSSUL.—Nos Sul, Medi 20, darfu i'r Llyfr Emynau a Thonau Newydd gael ei ddefnyddio, am y tro cyntaf, yn y Graig. Gwnaeth y gweinidog, y Parch. Arthur Thomas, yr achlysur yn destyn pregeth ddyddorol iawn ar "Ganiadaeth y Cyssegr." Ar ol sylwi mai anaml iawn y cymmerai cyfnewidiadau o'r fath hwn le, ac, ar y cyfan, nad oeddynt i'w croesawu ond dan rym angenrheidrwydd, talodd deyrnged o barch neillduol o wresog i'r hen lyfr—llyfr a nododd gyfnod newydd yn ein hanes, ac a fu o gymmaint gwasanaeth am yn agos i ugain mlynedd, nid yn unig i feithrin ein bywyd ysprydol, ond hefyd i eangu ein cydymdeimladau crefyddol. Yr oedd sylwadau Mr. Thomas ar yr hen lyfr a'r lle pwysig oedd yn lanw yn ein hadgofion, yn nodedig o gyffrous, ac yn cyffwrdd â phob calon. Yna sylwodd ar ein profiadau amrywiol fel maent yn cael eu deongli mewn barddoniaeth a chaniadaeth gyssegredig, ac wrth fyned yn mlaen, rhoddodd *illustrations* pwrpasol o'r llyfr newydd, yn neillduol o'r rhanau hyny nad oeddynt yn anadnabyddus o'r blaen. Yr oedd cynnulleidfa luosog ac astud wedi dyfod yn nghyd, ac yr oedd y canu yn fywiog a chalonog.

Marwgofion.

Awst 6, ar ol cystudd byr iawn, yn 72 mlwydd oed, Rachel, gweddw y diweddar Thomas Jones, Glydwen, Llanwenog. Yr oedd fel arferol hyd yr hwyr, y 5ed cyfisol, pan ddechreuodd deimlo rhywbeth allan o le, ac aeth i'r gwely; ond erbyn toriad gwawr boreu dranoeth, yr oedd bywyd wedi myned yn ormod o faich, ac ehedodd ei hyspryd at yr Hwn a'i rhoes. Yr oedd ein chwaer yn aelod yn Nghapelygroes. Yr oedd wedi hanu o deulu ag oedd yn Undodiaid pur. Y dydd Llun canlynol, claddwyd ei rhan farwol yn mynwent Eglwys y plwyf, yn ymyl ei hanwyl briod, pan ddaeth tyrfa luosog i dalu iddi y gymmwynas olaf. Pregethwyd yn y ty gan y Parch. T. Thomas, ac wrth y drws, gan y Parch. E. E. Jenkins, Capelygroes. Gadawodd bump o blant i alaru ar ei hol—dwy ferch a thri mab. "Bu fyw a bu farw, a thyna'r cyfan, a'r oes yn gysgod oll o'i bron."

Medi 11, Mr. John Morgan, 24, Bell Court, Trecynon, Aberdare, yn 64 oed. Bu'n gystuddiol am ryw ddeg neu ddeuddeg mlynedd, y rhan fwyaf o'r amser yn gyfyngedig i'r cornel. Goddefodd ei gystudd hir gydag amynedd canmoladwy. Talasom ymweliad achlysurol ag ef drwy'r blynyddoedd hyny, ac ni chlywsom erioed air o rwgnach oddiwrtho am ei gyflwr; ond yr oedd bob amser yn barod i ymddyddan ar unrhyw a phob rhyw bwnc ond ei gletyd. Yr oedd yn ddyn defnyddiol yn ei gylch, glowr wrth ei alwedigaeth, a gwasanaethodd fel ysgrifenydd amryw gymdeithasau dyngarol am flynyddau. Yr oedd yn hen aelod yn yr H.D.C., ac ar ddydd ei angladd, cafodd gynhebrwng parchus a lluosog. Gwasanaethwyd gan y gweinidog, gyda chynnorthwy y Parch. Jenkin Thomas. Gadawodd ddau fab gydag amryw wyrion i alaru eu colled. Boed iddynt oll nawdd Duw a'i dangnefedd.

Medi 12, yn 11 mis oed, Daniel John, mab bychan Evan a Mary Worthington, Blaenllechau. Claddwyd y dydd Mawrth canlynol, pryd y gwasanaethwyd ar yr achlysur gan y Parch. Arthur Thomas.

Medi 13, yn 90 mlwydd oed, Hannah Davies, Aber, Llanwenog. Y Mercher canlynol, claddwyd ei rhan farwol yn medd ei hanwyl briod yn nghladdfa Capelybryn, a chyflawnwyd y gwasanaeth arferol i glywedigaeth luosog gan y gweinidog. Digonwyd hi â hir ddyddiau, a hyderwn iddi gael gweled iachawdwriaeth yr Arglwydd Gadawodd i alaru'n ddwys ar ei hol dri mab ac un ferch, heblaw nifer luosog o wyrion a pherthynasau ereill.

JENKIN HOWELL, ARGRAFFYDD, ABERDAR.

TALIADAU.—Rev. J.W., Brynteg; E.P., Glyn Corrwg; J.L., Dowlais; T.T., Bwlch.

Carwn ddwyn ar gof i'n derbynwyr a'n dosparthwyr fod tâl yn ddyledus gyda rhifyn Awst.

☞ Anfoner pob gohebiaeth at y Golygydd,

J. HATHREN DAVIES,
CEFNCOED,
NR. MERTHYR TYDFIL.

☞ Tyner pob *Post Office Order* ar y *Cefn* Post Office, ac yn enw J. H. Davies, Editor, &c. Cofier, fodd bynag, fod y *Postal Orders* weithiau yn rhatach na'r *Post Office Orders*. Fe ddylid bob amser ddefnyddio *Postal Orders* yn lle *stamps* mor bell ag y gellir.

TELERAU:—Pris 3c., trwy'r post, 3½c.; ar dri rhifyn a throsodd telir y cludiad.

"Y GWYLIEDYDD, BETH AM Y NOS."

Gellir cael copiau o'r ANERCHIAD ar y testyn uchod a dradddodwyd gan

Y PARCH. R. J. JONES, M.A.,

YN

RHYDYGWIN,

Dydd Iau, Gorphenaf 23, 1896, oddiwrth y Parch. W. James, B.A., J.P., Brynhyfryd, Llandyssul, South Wales. Pris un copi trwy'r post 2½g., dau gopi 4d.

PERLAU MOLIANT

(PEARLS OF PRAISE), SEF

CASGLIAD O EMYNAU, TONAU, A SALM-DONAU AT WASANAETH

EGLWYSI UNDODAIDD CYMRU.

Copiau i'w cael gan

MR. D. EIDDIL JONES,

Laburnum House, Cefncoed.

PRISOEDD.—Yn y Solffa mewn llian, 2s. 6d.; mewn Lledr gydag Ymyl Aur, 3s. 6d., 3s. 9d., 4s. 6d.; y goreu, 5s. 6d.